

ПРОЛОГ

Небето над София е издялано от гранит. Сиво сутрин, тъмносиво следобед, черно през нощта; черно, но с бледо рубинено сияние, грапавата му твърд възпламенена от мигащи светофари, трамваи-светулки, безутешни блокове, изнервени телевизори, неоновы реклами, фосфорециращи руски войници, изваяни от бронз и червени сънища, в които угоени партийни секретари се лутат из събраните съчинения на В. И. Ленин. Тук не летят самолети. Времето не може да избяга от гранитния купол. Следобед миризмата на топли понички подслажда хтоничния дъх на древните софийски канали, на хилядите подземни реки, които обливат византийски руини, тракийски пантеони и противобомбени скривалища и крадат кости от османски гробища. Високо горе комините на порутените жилищни блокове бълват сяр; вплетени в куки-те на телевизионните антени, облаци-въглени клечат върху опърпаните керемидени покриви. Циганка продава цветя при детелината на „Заимов“, до паметника, издигнат на мястото, където турците са бесели християнски бунтовници. *Времето е в нас и ние сме във времето*, чете надписът: нерешим парадокс, измислен от монах, обесен за заговор срещу султана. Над оградата, покрай тясната пътека, през двора, осеян с фасове и празни бирени бутилки: прескачам високата тухлена стена, промъквам се под телената мрежата и ето ме обратно в училище. Този с анцуга и очилата с дебели лупи е Брада-

та, учителят по физическо. Той е и изнасилвач. Мъжът, който излиза от главния вход, с военната униформа и медалите, е преподавателят по военно: той ни учи да хвърляме ръчни гранати, да намущкваме империалистически войници на щик и да разглобяваме калашници. Дъхът му е способен да предизвика остра халюцинация за градска тоалетна. Дребната, кокалеста жена на средна възраст с клонест нос и гарвановочерна коса е математичката. Тя носи точно двацет и осем медни и месингови гривни на всяка от ръцете си, защото числото двацет и осем е равно на сбора на своите делители и следователно според питагорейците е свършено. Да я вземат дяволите.

Може да се каже, че музикалното училище е моят дом. Попаднах тук още когато бях на седем, след като издържах приемния изпит по пиано и солфеж. Всеки, който дръзне да пристъпи във фоайето, бива пренесен моментално в паралелна вселена: спареният въздух, смачканите граждани и бронзовите идоли изчезват и на тяхно място изниква необятен безплътен град, в който всичко – стените, цветовете, хората – е сътворено от звуци. Десетки гласове на сопрани прерязват тътена на барабани и тимпани, който се надига от отдела за ударни инструменти в мазето. Състезанието между вибрафон, туба и тропет е като надбягване между щурец, костенурка и заек; пианист на рояла във втора зала репетира прогресия от хроматични акорди, прескача границите на пространството и разкрива ново измерение: в града от звуци човек може да преминава от едно измерение в друго без никаква трудност. Струнна секция препуска през Брамсов концерт, виолончели и контрабаси моделират нови слънца, тъкат черни дупки. Обой и приглушена флейта нарушават законите на относителността: как търкалят града от звуци като стъклено топче! Пространството е безтегловно; гама в сол мажор предизвиква взрив от синьо, бутилково зелено и ярък кехлибар. Ако си ученик в музикалното и обикаляш сумрачните коридори ден и нощ, рано или късно ще се научиш да се осланяш единствено и само на слуха си. Очите тук не са от

голяма полза. Улиците и корпусите от звуци са много по-живи от видимите предмети. И когато в междучасията се втурваме към тавана, за да се изчукаме набързо, ние затваряме очи и тренираме абсолютния си слух: буйстващ кларинет удря горно ла диез; вятърът имитира далечни стъпки.

Вляво от главния вход, в будка от заварена ламарина, седи училищният портиер: плешиво седемдесетгодишно старче в син комбинезон, чиято основна работа е да раздава ключове. Близо петдесет прилежно номерирани ключа висят от дървеното табло в дъното на будката. Необичайно дългият и лъскав сребърен ключ в долния десен ъгъл на таблото е за рояла *Стайнуей* в Камерна зала № 1. До него виси почти толкова дългият, но не толкова лъскав, златен ключ от рояла *Ямаха* в Камерна зала № 2. Само най-привилегированите ученици по пиано имат право да се упражняват на концертните рояли. Колкото и да не е за вярване, аз съм един от тези ученици.

Да различиш двата рояла не е трудно. Звукът на *Стайнуей* е остър, студен, строг. Всеки акорд излъчва призрачно бяла аура, която придава на Моцарт, Лист и Скрябин безрадостно, отвъдно звучене. Тонът на *Ямаха*, от друга страна, е топъл и мек, и създава усещане за безпределно пространство, където всеки слънчев лъч се прецежда през кадифени завеси: акордите на Шопен добиват махагонов оттенък, войнстващият дух на Бетовен е удавен във вино, а вихрушките на Дебюси във високия регистър проблясват като черни перли.

Стълбите от главния вход водят към мрачен вестибюл с високи орнаментирани тавани и мозаечен под. Вдясно е Камерна зала № 3, оборудвана с руско пиано и предвидена за малки ансамблови концерти. Вляво е Камерна зала № 2, малко по-голяма от № 3, която се използва за продукции и пиано рецитали. Тежки двукрилни врати отвеждат към стълбището и Камерна зала № 1 – звукоизолиран салон с триста места, дървена ламперия и сцена, която побира малък оркестър. Два пъти месечно, както и в дните на национални празници и годишнини (като годишнината на Октомврийската революция) Камерна зала № 1 се преоб-

разява в комунистически храм с червени знамена, петолъчки и портрети на Маркс и Ленин. Учителите маршируват по сцената, отдават чест и разменят окултни заклинания. Директорката и останалите заслужили прозелити държат многочасови речи, изпълнени с месиански плам. Накрая десетина шестнайсетгодишни се качват на сцената, за да бъдат посветени в тялото на Комунистическата партия.

Цилиндричното пространство, създадено от широкото вито стълбище в средата на пететажната сграда, действа като тонозадържащ педал: тук всеки звук сякаш е по-силен, по-продължителен, по-размит. Ехо от тромпет се смесва с ехо от цигулка. Гласът на историка, който разяснява нещо някъде на четвъртия етаж, звучи пресилено, почти оперетно. Докато се качваш по стълбите, няма как да не забележиш грамадните грозни болтове, завинтени на равни интервали в лакирания дървен парапет. Те бяха поставени от портиера, след като един десетокласник, който се плъзгаше седнал странично на парапета, загуби равновесие между втория и първия етаж, полетя към земята и си счупи врата.

Повечето кабинети на училищното ръководство са на третия етаж. Преди и след часовете учителите се събират в просторната учителска стая, където, заключени в масивен дървен шкаф, се пазят най-могъщите оръжия на властта – колекция от подвързани с винил дневници, всеки по сто и петдесет страници, съдържащи пълните данни за всеки ученик. Всеки клас си има дневник, в който учителите отбелязват отсъствия, оценки, забележки, провинения, а също и повишавания и намалявания на поведението. Както е известно, има четири степени на поведение: примерно, добро, задоволително и незадоволително. Според последните наредби, ако ученик с примерно поведение избяга три пъти от час, поведението му бива намалено на добро. Ако хванат ученик да пуши, поведението му бива намалено с две единици. Когато поведението на даден ученик е намалено до незадоволително, той бива изключен от училище. Дневниците са единственият официален протокол

на учебната година, така че ако някой от тях изчезне по чудо, учениците, регистрирани в него, губят всичките си оценки и автоматично се освобождават от натрупаните през годината провинения. От само себе си се разбира, че чудеса се случват поне един-два пъти в годината, а реакцията на училищното ръководство и властите винаги се движи в рамките на маниякалната параноя и геноцидния фанатизъм. Следователи вземат отпечатъци и разпитват обичайните заподозрени; учителите насъскват примерните ученици срещу бунтарите и обещават да наградят предателите. А признатите за виновни биват изпращани в трудововъзпитателно училище, което в действителност си е затвор за деца.

Четвъртият етаж се обитава от учителите по пиано. Моята учителка, Катя Г., по прякор Калинката, приема повечето си ученици в 48-а стая, почти в края на левия коридор, но тя има ключ и от ъгловата 49-а стая, чиито големи прозорци гледат към Народната библиотека и Докторската градина. Там тя праща любимите си възпитаници да свирят под неин надзор. Именно в 49-а стая, упражнявайки се на стария, но достоен за уважение минироял *Ямаха*, с потъмнели клавиши и липсващ трети педал, за пръв път намерих разковничето към основната тема на *Меркуцио* от Прокофиев, този синкопиран кошмар, създаден да преобърне условностите на времето. Пак в 49-а стая след пет часа свирене без достъп до вода и тоалетна (Калинката имаше навика да ме заключва отвън и да не ме пуска, докато не постигна задоволително изпълнение) аз овладях до съвършенство *Les Jeux d'eau à la Villa d'Este* на Лист, може би най-прекрасната пиеса, композирана някога за пиано. Да свириш нещо толкова божествено, колкото *Les Jeux d'eau à la Villa d'Este*, в 49-а стая на софийското музикално училище е твърде уместно, ако не и леко иронично, като се има предвид, че някога сградата е била обитавана от божии служители. Малко хора знаеха (шейсетгодишната чистачка на четвъртия етаж беше изключение и ако беше във възможностите на директорката, последната щеше несъмнено да ѝ изтрие паметта),

че скоро след края на Втората световна война, преди комунистите да конфискуват и преустроят всички по-заможни имоти в столицата, сградата на музикалното е била действащ католически манастир с молитвени килии, свещеници, свещници и разпятия. На притежаващите поне капка въображение е нужен само миг пренастройка и старата сграда, обезобразена от прозаичната естетика на управляващата идеология, изниква иззад сенките в своята ненакърнена цялост: сумрачните коридори се изпълват с религиозен шепот и приглушени стъпки; мраморни светци и ангели се настаняват в сводестите ниши на всяка стълбищна площадка; сцената в Камерна зала № 1 изчезва и на нейно място се появява олтар, а в нишата вдясно от него – и изповедалня; многоцветни слънчеви лъчи проникват през високите витражни прозорци в дъното на залата и падат върху олтара. Лист, който в края на живота си прекарва пет години в манастира *Мадона дел Розарио* край Рим, щеше да се чувства добре тук, стига да беше дошъл по времето, когато на неговия бог все още му е било разрешено да съществува. Нишите сега са празни. Олтарът е прикрит от комплект тимпани, витражът е боядисан с дебел пласт бежова боя. Способен ли е един атеист да разбере *Les Jeux d'eau à la Villa d'Este*?

На петия етаж, отвъд коридора, в който учителите по цигулка приемат повечето си ученици, се стига до вито дървено стълбище, отвеждащо към тавана – тайнствено пространство с лабиринт от тесни коридори, триъгълни стаи и скосени тавани, прободени от разнебитени капандури. Освен флейтистите и обоистите, които идват тук да се упражняват, таванът е и любимо свърталище на учениците с намалено поведение. Само неколцина посветени знаят, че неприсъщата стена в дъното на тавана е всъщност вратичка, която води към още две стаи. Още по-малко знаят, че зад една от дървените плоскости в първата тайна стая се крие тесен коридор, опасващ цялата сграда. Предметите, с които е осеян подът му – фасове, употребявани презервативи, празни бутилки от бира и вино, смачкани пластмасови чашки, очернени от кафе, скъса-

ни учебници, – говорят за вида занятия, които често се провеждат тук. Учебникът за десети клас *Морал и право* (прочут с абсурдно-комичното марксистко определение за любовта) виси прикован с ръждив пирон за покривна греда. Метла и лопата, явно откраднати от стаята на чистачката на четвъртия етаж с цел почистване, лежат захвърлени до купчина пепел и ципестите черни останки от подвързията на изгорен дневник. Някой е свил стола от директорската стая и го е замъкнал под капандурата.

Нощем, когато в училище освен портиера останат само пет-шест пианисти, обсебени от безумния порив да свирят и да свирят, и да свирят до припадък (напук на глада и жаждата, които съпътстват всеки петчасов пробег; напук на схванатите крака и жилещата болка от хроничен тендовагинит; напук на факта, че те никога не са имали детство и сега изведнъж се оказват насред бойното поле на пубертета, въоръжени едновременно с горчивината на каторжници и с инфантилните блянове на седемгодишни хлапаци; напук на предопределеното бъдеще изпълнено с нови репетиции, нови концерти, нови конкурси и нови унижителни пристъпи на сценична треска), аз се качвам на стола в любимата си таванска стая, тази с пианото *Чайка*, промушвам се през тясната капандура и сядам на керемидите да изпуша една цигара. Най-високите клони на кестените, строени от двете страни на улица *Оборище*, гаят ръба на покрива. Бледа светлинка трепери на върха на планината на запад. Вдясно е центърът на София, обозначен от златните куполи на храма *Александър Невски*, петолъчката на Партийния дом, минарето на джамията и Мавзолея, в който Г. Димитров, бившият водач на Коминтерна, лежи балсамиран в стъклен ковчег. Тук, седнал върху керемидите, аз наблюдавах в едно мрачно и мъгливо декемврийско утро как една черна държавна волга катафалка с тялото на нашата директорка Наташа Зимова, по прякор Кукумявката, спря до бордюра пред портата на училището (тази с лозите от ковано желязо) и всички ученици от четвърти до дванайсети клас се строиха

в редици и замаршируваха по улицата, размахвайки хиляди цветя. Толкова много цветя и венци, а Кукумявката не заслужаваше дори и едно. Тя заслужаваше смъртта. Учителите казаха, че било рак, но аз знаех, че Ирина я уби. Аз видях как я уби. Не я уби нито с нож, нито с пистолет или някаква отрова. Уби я с думи. Ирина винаги си служеше умело с думите. Тя беше и най-добрата цигуларка в училище.

Хората често обичат да забравят. Един ден са ехидни партийни дейци, които парадират с властта си, бълват потоци от дежурни фрази и козируват с номенклатурен плам, а на следващия изведнъж забравят за всичко и се превръщат в кротки пиленца, благодарни за трошиците, подхвърлени от бившите им врагове. Но амнезията не запечатва миналото, нито пък заключва вратата към смъртта. Има друго време, време във времето, което не се претопява в бъдещето. Има друго настояще, което продължава да се разплита в миналото. Тези, които са умрели, ще умрат отново, а тези, които са били обречени, ще бъдат обречени за пореден път. Така системата, която произвеждаше осакатени същества, пак ще заработи с пълна сила до предизвестения си крах. *Чети Ницше!*, посъветва ме Игор Лебеда, моят учител по камерна музика, след като ми писа двойка заради това, че – по негови думи – съм извършил содомия със сонатата за цигулка и пиано от Бетовен, известна като *Пролетна*. Сега Игор се скита из софийските улици по съдран стар пуловер и долнище на пижама, говори на невидими герои, прегръща дървета, рита гълъби и ръкомаха все едно още е на сцената и дирижира. И ако той не ме разпознава, това не се дължи на лудостта му, а по-скоро на това, че той вече се е върнал в едно минало-настояще, когато аз и той още не сме свирили заедно.

И други са се завърнали. Наташа Зимова е вече в училище, раздава заповеди, козирува, преподава руски на осми, девети и десети клас. Шейсет и седем годишният историк се качва по стълбите към петия етаж, подсвирква си *Одата на радостта* и почуква с дългата си показалка по парапета. Миш-

ката, учителката по литература, е застанала пред главния вход с ножица в ръка: тя е получила нареждане да подстригва на място всяко момче с дълга коса. Банков, учителят по физика и акустика, се е запътил към Докторската градина, за да излови пушешите ученици. Годината е 1987, аз съм на петнайсет и има още две години до падането на Берлинската стена.

Рахманинов,

Вокализа, опус 34, № 14

3 ноември 1987 г.

Руските джуджета са най-високи, а руските часовници – най-бързи, поне така твърдеше вицът, и моят часовник, „Спутник“, който бях купил от Москва след рецитала ми в Държавната консерватория, не изневеряваше на своята репутация. Той избързваше средно с два часа седмично, което си имаше и добри страни, особено като се има предвид, че аз се движех перманентно с минимум половин час закъснение. Държах часовника в предния джоб на кафявата си кожена чанта, защото всеки път, когато го сложех на ръката си, придобивах усещането, че нося белезници.

– Някъде между десет и половина и единайсет – казах аз на Ирина, която натриваше лъка си с парче тъмночервен колофон. Тя се беше облегла на прозореца, десният ѝ крак изпънат настрани, към вратата, и ме гледаше предизвикателно със сладострастните си пъстрозелени очи. Бяхме избягали от час, както обикновено правехме всеки вторник, и се бяхме заключили в 59-а стая на петия етаж. Под нас и около нас прилежните хиеродули с червени, сини или комсомолски връзки наизустяваха периодичната таблица на Менделеев, пееха химни за боговете на диалектическия материализъм, транскрибираха четиригласови инвенции, декламираха Маяковски. От време на време гласът на Негодника, учителя по история, отекваше по стълбището отвън като заблуден фагот.

– Този път ще ти разкажа играта! – каза Ирина, като качи ризата ми с лъка си и се опита да я измъкне от сините ми униформени панталони. – Преди да сме свършили, ще тичаш гол из цялото училище.